

हिंसापीडित महिला तथा किशोरीहरुलाई सुरक्षित र पुनर्स्थापना गर्न अल्पकालीन तथा दीर्घकालीन पुनर्स्थापना केन्द्रहरुको यो स्थापना गर्ने सम्बन्धी कार्यक्षेत्रगत शर्त (TOR) हरु

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान लैगिंक विभेदको अन्त गर्दै महिलालाई लैगिंक भेदभावविना समान वंशीय हक, सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी हक राज्यका सबै निकायमा समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तका आधारमा विभेद रहित समृद्ध र न्यायपूर्ण समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गरेकोछ । महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव तथा हिंसा जस्ता जघन्य अपराधलाई दण्डनीय बनाई पीडितलाई क्षतिपूति दिलाउन र शिक्षा स्वास्थ्य रोजगारी र सामाजिक सुरक्षामा विशेष अवसरद्वारा लैगिंक समानता कायम गर्ने व्यवस्था गरेकोछ । त्यस्तै गरी १५ औ योजनाले पनि महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, हिंसा र शोषणको अन्त्य गर्न राग्नीति लिएकोछ ।

आज पनि समाजमा आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, राजनैतिक विभेद कायमै रहेको छ । अझै पनि महिला र बालिका भएका कारण समाजमा गर्ने भेदभाव कायम नै रहेको देखिन्छ । यसको ज्वलन्त उदाहरणको रूपमा लैङ्गिक हिंसालाई लिन सकिन्छ । लैगिंक हिंसा भन्नाले कार्यस्थलमा हुने यौनजन्य दुर्व्यवहार, सामाजिक कुरीतिजन्य व्यवहार लगायत लैगिंक आधारमा हुने हिंसालाई जनाउँछ । यस्ता हिंसाजन्य कार्य एवं दुर्व्यवहारका विभिन्न स्वरूपहरु हुन्छन् जस्तै हत्या, कुटपीट, यौन शोषण, दाइजोसंग सम्बन्धित हिंसा, बलात्कार, एवं वैवाहिक बलात्कार, जवरजस्ती करणीवाट गर्भधारण, यातना, पम्परागत प्रचलनको नाममा महिला मार्धि हुने दुर्व्यवहार, श्रीमान् वा श्रीमान्का नजिकका आफन्तले गर्ने हिंसाजन्य व्यवहार, शोषणसंग सम्बन्धित हिंसा, कार्य क्षेत्रमा हुने यौन दुर्व्यवहार, महिला तथा बालबालिकाको ओसारपसार तथा वेचविखन, मानव अंगको केनवेच एवं जवरजस्ती रूपमा गरिने देह व्यापार बालविवाह, बहुविवाह, बालश्रम आदि पर्दछन् । लैङ्गिक हिंसाले भहिला तथा पुरुषहरु विरुद्धको हिंसालाई पनि जनाउने भएतापनि नेपालको सर्दभमा महिला र बालिकालाई नै विशेष सम्बोधन गरिएकोछ ।

नेपालमा दाइजो, बोक्सी, छाउपडी लगायतका कुप्रथा, अन्यविश्वासका कारणबाट निर्दोष महिलाहरु घरेलु हिंसा, बलात्कार तथा यौनजन्य हिंसा, कार्यस्थलमा हुने हिंसा, आर्थिक तथा सांस्कृतिक हिंसा लगायत विभिन्न स्वरूपमा लैङ्गिक हिंसाका शिकार भइरहेका छन् । समानता, विकास र शान्ति प्राप्तिका बाधकका रूपमा रहेको यस्तो लैङ्गिक हिंसा अन्त्य गरी महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारको भेदभाव उन्मुलन गर्नका लागि नेपाल सरकारले विगत देखि नै विभिन्न प्रयासहरु गर्दै आइरहेको छ । नेपाल सरकारले महिला विरुद्ध हुने सबैप्रकारका भेदभाव उन्मुलन सम्बन्धी महासंघ लाई २०४७ अर्थात सन् १९९१ मा अनुमोदन गरी सो महासंघिको मर्म अनुसार ऐन, नियम, नियमावली,

निर्देशिका, कार्ययोजना तयार गरी सोही अनुसार लैगिंक हिंसा विरुद्धका कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन गर्ने क्रममा दीर्घकालिन मंगला-सहाना पुनर्स्थापना केन्द्रको अवधारणा अघि सारिएको हो ।

नेपाल सरकारले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरीक मन्त्रालय अन्तर्गत घरेलु हिंसावाट पीडितहरुलाई तत्काल सुरक्षा प्रदान गर्नको लागि हाल २२ वटा स्थानीय तहले अत्पकालीन सेवा केन्द्र संचालन गरेको छ । यस सेवा केन्द्रमा आवश्यकतानुसार पीडितलाई कानूनी सहायता, मनोविभर्श सेवा, मनोवैज्ञानिक सेवा र आर्थिक सहायता उपलब्ध हुन्छन् । यस्ता पीडित तथा प्रभावितहरुको मानव अधिकारको संरक्षण गरी सीप विकास, व्यवसायिक तालिम तथा क्षमता अभिवृद्धि आदिको माध्यमबाट दीर्घकालमा आत्मनिर्भर नागरिकको रूपमा विकास गर्नको लागि दीर्घकालीन केन्द्रको आवश्यकता महसूस गरी आ.व. २०७१/७२ देखि निरन्तररूपमा हालसम्म संचालनमा रहेको ।

२. मंगला सहाना दीर्घकालीन पुनर्स्थापना केन्द्रको उद्देश्य

निम्न उल्लेखित उद्देश्यहरु पुरा गर्नको लागि मंगला सहाना दीर्घकालीन पुनर्स्थापना केन्द्रको स्थापना गरिएको छ :

- सबैप्रकारको हिंसा पीडित महिला बालिका तथा केशोरीहरुको लागि पर्याप्त, सुरक्षित र संरक्षित वातावरणमा आवासीय हेरचाह सुविधा प्रदान गर्ने ।
- लैगिंक हिंसावाट पीडितहरुलाई शारीरिक तथा गानसिक उपचार, कानूनी सहायता, मनोसामाजिक परामर्श सेवा उपलब्ध गराउने ।
- लैगिंक हिंसावाट पीडित तथा प्रभावितहरुलाई आवश्यकतानुसार शिक्षा, सीप विकास, व्यवसायिक तालिम तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- लैगिंक हिंसावाट पीडित तथा प्रभावितहरुलाई वीउ पुर्जी प्रदान गरी स्वरोजगार तथा आत्मनिर्भर बन्न प्रेरित गर्ने ।
- लैगिंक हिंसावाट पीडित तथा प्रभावितहरुको क्षमता विकास गरी परिवार तथा समाजमा पुनर्स्थापना गर्ने र पारिवारिक पुनर्मिलन गराउने ।
- लैगिंक हिंसावाट पीडितहरुलाई पुनः पीडित हुनबाट जोगाई अधिकतम मात्रामा पुनर्लाभको स्थितिमा पुन्याउने उनीहरुको लागि दीगो र स्थायी अवसर सिंजना गराउने ।
- पीडितहरुको व्यक्तिगत रूपमा उनीहरुको घटनाहरुका सम्बन्धमा योजना बनाई गुणस्तरीय संरक्षण र सहायता प्रदान गर्ने ।
- पीडितहरुका लागि तालिम प्राप्त जनशक्तिको सहयोगात्मक र समन्वयात्मक तरिकाबाट लैङ्गिक संबेदनशिलता अपनाई बहुपक्षीय संरक्षण सेवा उपलब्ध गराउने ।
- पीडितहरुलाई कानूनी सजाय दिलाउन पीडितहरुलाई सहयोग गर्ने पीडितको न्यायमा पहुच सुनिश्चित हुने वातावरण तयार गर्ने ।

- सामाजिक रूपमा पुनर्स्थापना र पारिवारिक पुनर्मिलन गराउन नसकिने खालका हिंसापीडितहरूलाई क्षमता अनुसार व्यवसायिक तालिम प्रदान गरी बीउपूजी समेत उपलब्ध गराई आत्मनिर्भरको लागि सक्षम बनाउने ।

३. मंगला सहाना दीर्घकालीन पुनर्स्थापना केन्द्रको लक्षित समूह

- अल्पकालीन सेवा केन्द्र तथा पुनर्स्थापना केन्द्रले सिफारिस गरी पठाएका लैंगिक हिंसाबाट पीडित तथा प्रभावित व्यक्तिहरु ।
- लैंगिक हिंसापीडित भई समुदायमा पुनर्स्थापना गर्ने केन्द्रको सहयोग आवश्यक छ भनी मन्त्रालयले उपयुक्त ठहराएका व्यक्तिहरु ।
- लैंगिक हिंसा पीडित भई समुदायमा पुनर्स्थापना गर्ने केन्द्रको सहयोग आवश्यक छ भनी प्रदेश तथा स्थानीय तहक तत्काल उद्धार तथा राहत समितिबाट सिफारिस गरेका व्यक्तिहरु ।
- लैंगिक हिंसाबाट पीडित र घरबारविहिन वा आर्थिक रूपले अत्यन्तै कमजोर र सामाजिक कारणले अलपत्र परेका विपन्न महिला, बालिका तथा किशोरीहरु ।
- पुनर्लैंगिक हिंसामा पर्ने सक्ने जोखिममा रहेका व्यक्तिहरु ।

४. केन्द्रको कार्यक्षेत्र र सम्पादन गर्नुपर्ने काम :

४.१ मंगला सहाना दीर्घकालीन पुनर्स्थापना केन्द्रको कार्यक्षेत्र निम्नानुसारको हुनेछ ।

- लैंगिक हिंसामा पीडित तथा घरवार विहिन वा आर्थिक रूपले अत्यन्तै कमजोर र सामाजिक कारणले अलपत्र परेका महिला किशोरी र बालिकाहरु यस केन्द्रमा राखी तोकिएवमोजिमको सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ । तर मंगला सहाना दीर्घकालीन पुनर्स्थापना केन्द्रको क्षमता र भारको आधारमा लैंगिक हिंसामा पीडित/प्रभावितहरूलाई प्राथमिकतामा राखी सेवा सुविधा प्रदान गर्ने सकिनेछ ।
- पुनर्स्थापना गृह तथा अल्पकालीन सेवा केन्द्रमा रही सेवा प्राप्त गरेका महिला, किशोरी तथा बालिकाहरुको समाज तथा परिवारमा पुनर्स्थापना गर्ने
- उद्धार, संरक्षण, पारिवारिक पुनर्मिलन, न्यायमा पहुँच, रोजगारी वा स्वरोजगारी जस्ता पक्षमा नेपाल सरकारका सम्बन्धित निकाय गैरसरकारी, सरकारी वा निजी संस्थासँग समन्वय स्थापना गरी सहयोग आदान प्रदान गर्ने ।

४.२ मंगला सहाना दीर्घकालीन पुनर्स्थापना केन्द्र सञ्चालन गर्ने परामर्शदाताताले निम्नानुसारको कार्य सम्पादन गर्नुपर्नेछ ।

- हिंसा पीडित महिला बालिका तथा किशोरीहरुको लागि सुरक्षित र संरक्षित वातावरणमा निम्न सुविधा प्रदान गर्ने,
- सुरक्षित आवास र भोजनको व्यवस्था

- लत्ताकपडाको व्यवस्था
- मनोसामाजिक परामर्श तथा मनोसामाजिक सेवाको व्यवस्था
- स्वास्थ्य सेवा (शारीरिक तथा मानसिक उपचार)
- कानूनी सहयोग
- शिक्षा, सीप विकास, व्यवसायिक तालिम तथा क्षमता अभिवृद्धि
- पीडितहरुलाई स्वरोजगार तथा आत्मनिर्भर बनाउन बीउ पुजी प्रदान गर्ने।
- पीडितहरुको पुनर्स्थापना तथा पारिवारिक पुर्नमिलन।

(क) सुरक्षित आवास

- प्रत्येकलाई छुटाछुटै खाटको व्यवस्था
- प्रभावित बालबालिकाका लागि अलगै घोठा,
- भुईमा उपयुक्त कार्पोट, भ्यालमा पर्दा, राखन धरन, लेखपढ गर्नका लागि आवश्यक फर्निचर
- मनोसामाजिक विमर्शको लागि छुटै कक्ष
- मनोरञ्जन, अर्तकियाका अध्यायनका (ऐलिमिजन, कम्प्यूटर, ल्याप्टप) लागि साफा कक्ष
- वातावरण अनुकुल पंखा, हिटरको व्यवस्था,
- अग्नि नियन्त्रण उपकरण ,
- सुरक्षाका लागि आवश्यक पाले पहरा,

(ख) भोजनको व्यवस्था

- देखिने ठाउँमा सन्तुलित भोजनको समय तालिकाको चार्ट बनाई राख्नु पर्ने,
- सोहि चार्ट बमोजिम विहान, दिउँसो र बेलुकाको लागि स्वच्छ र सफा खाजा र खानाको व्यवस्था हुनु पर्ने,

(ग) लत्ताकपडा

- सिरक, कम्बल, डसना, तकिया, भुल, तन्ना सहितको बेड,
- संरक्षणमा बसेकाहरुका प्रभावितहरुको लागि आवश्यक पर्ने २ सेट कपडा र आवश्यक जुता चप्पल
- विद्यालय तथा कलेज जाने प्रभावितको लागि आवश्यक पोशाक
- सरसफाईका लागि आवश्यक सामग्री

(घ) स्वास्थ्य उपचार

यंग्भरणमा लिएका प्रभावित महिलाहरुको स्वास्थ्य उपचार गराउन

- प्राथमिक उपचार बाक्स,
- समस्या हेरि नियमित उपचार,
- आकस्मिक उपचार
- बालबालिकाको हकमा उमेर अनुसार लगाउनु पर्ने खोप
- मनोसामाजिक परामर्श तथा मनोसामाजिक विमर्श सेवाको व्यवस्था
 - संरक्षित व्यक्तिलाई आवश्यकता अनुसार सेवा दिनु पर्ने,
 - संरक्षित व्यक्तिको विवरण गोप्यता कायम राख्ने व्यवस्था,
 - विभिन्न मनोसामाजिक विमर्श सिपहरु (म्यूजिक थेरापी, आट थेरापी, सुईधागो थेरापी जस्ता आदि)

(घ) कानूनी सेवा

- संरक्षित महिलाले न्याय तथा हक प्राप्त गर्ने आवश्यक परामर्श तथा उपचारार्थ चाहेको सेवा प्रदान गर्ने ।
- न्यायमा पहाँच दिलाउन आवश्यक कानूनी परामर्श एवं सेवा
- कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायसँग सम्पर्क सेवा

(इ) सञ्चालन

केन्द्रका सेवाहरुको सञ्चालनमा देहायको व्यवस्था पालन गर्नु पर्ने

- प्रभावित महिलालाई ममतामय, सहानुभूतिपूर्ण एवं सम्मानजनक व्यहारको सुनिश्चितताका लागि लिखित आचारसहिंसा,
- प्रभावित महिलाको पहिचानको गोप्यता कायम राख्ने व्यवस्थाका साथै इच्छाविपरीतको कुनै पनि कार्यमा प्रतिवन्ध
- आवास गृहमा भेटघाट कझना अनुमति प्राप्त चिकित्सक, सफाईकर्मी लगायतका अत्यावश्यक व्यक्तिबाहेक बाहिरका कसैलाई पनि प्रवेश भनाही
- केन्द्रमा उजूरीपेटिकाको व्यवस्था

४. परामर्शदाताको मुख्य जनशक्तिको काम तथा योग्यता

क) परामर्शदाता मंगला सहाना दीर्घकालीन पुनर्स्थापना केन्द्रमा नियमित तर्फ कमितमा निम्नानुसारको जनशक्तिको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

केन्द्र प्रमुख - १ जना

मनोविमर्शकर्ता - २ जना

कानूनी सल्लाहकार - १ जना

बार्डेन - २ जना (२४ घण्टा सेवा प्रदान गर्नुपर्ने)

बाना पकाउने भान्से तथा सरसफाईमा सहयोगी - २ जना

चौकीदार सुरक्षा गार्ड - २ जना (२४ घण्टा सेवा प्रदान गर्नुपर्ने)

प्रशिक्षक - १ जना (आवश्यकतानुसार थप गर्न सकिने)

५. नियमित तर्फका जनशक्तिको योग्यता र अनुभव

केन्द्र प्रमुख: कमितमा स्नातक विषय उत्तीर्ण, व्यवस्थापकीय ज्ञान तथा दक्षता भएको केन्द्रको दैनिक प्रशासनिक कार्य सञ्चालन गर्नसक्ने, मानव अधिकार, मानव बेचबिखन तथा ओसार पसार लगायत लैगिंग हिंसा निवारण सम्बन्धी जानकार भई सरकारी तथा अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय गैरसरकारी निकाय वा सरकारी संस्थामा कम्तीमा तीनवर्ष काम गरेको एंव सरोकारवालासँग समन्वय सहकार्य गर्न सक्ने क्षमता भएको व्यक्ति हुनुपर्ने ।

मनोविमर्शकर्ता: कमितमा ७२० घण्टाको मनोविमर्श सम्बन्धी तालिम लिएको वा कुनैपनि विश्व विद्यालयवाट Clinical Psychology विषयमा स्नातक तह पुरा गरेको हुनुपर्ने ।

प्रशिक्षक: व्यवसायिक तथा सीप विकास र सुरक्षा प्रदान गर्नको लागि आवश्यकता अनुसार प्रशिक्षकको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

बार्डेन : केन्द्रको आन्तरिक व्यवस्थापन गर्न सक्ने र कमितमा SLC उत्तीर्ण हुनुपर्ने ।

चौकीदार: केन्द्रको सम्पूर्ण रेखदेख गर्नसक्ने हुनुपर्ने साथै सुरक्षा सम्बन्धी तालिम प्राप्त अनुभवी व्यक्ति हुनुपर्ने ।

घ) परामर्शदाताले केन्द्र सञ्चालनको लागि आवश्यकताको आधारमा थप जनशक्तिको व्यवस्था हुनुपर्ने छ ।

कानून अधिकृत - कम्तीमा कानून विषयमा स्नातक उत्तीर्ण लैगिक हिंसा तथा मानव अधिकारको क्षेत्रमा अनुभव प्राप्त गरेको व्यक्ति

चिकित्सक : आवश्यकतानुसार केन्द्रको Clinic मा आएर विरामीको जाँच र उपचार गर्ने, केन्द्रले खोजेको जुनसुकै समयमा पनि केन्द्रमा उपलब्ध हुने स्वास्थ्य पारिवारवाट मान्यता प्राप्त कमितमा मेडिकल अधिकृत वा सो सरहको चिकित्सक ।

६. अनुमानित समय

परामर्शदाताले मंगला सहाना दीर्घकालीन पुनर्स्थापना केन्द्र २०७९ अषाढ मसान्तसम्म सञ्चालन गर्नुपर्नेछ र आवधिक प्रतिवेदनको आधारमा सञ्चालन अवधि थप गर्न सकिनेछ । परामर्शदाताको काम कारवाही चित्त नबुझेको अवस्थामा मन्त्रालयले जुनसुकै अवस्थामा पनि हटाउन सक्नेछ ।

८. परामर्शदातालाई उपलब्ध गराउने सूचना, भौतिक सुविधाको विवरण :

मंगला सहाना दीर्घकालीन पुनर्स्थापना गृह सञ्चालनको लागि हाल नेपाल बाल संगठनको सीफलमा रहेको भवनको मायिल्लो तल्लामा रहेको छ । मन्त्रालयले आवश्यक परेमा सम्बन्ध गरी स्थानको व्यवस्था गर्नेछ । केन्द्र सञ्चालनमा आइसकेपछि भवनको नियमित मर्मत सुधारको कार्य सेवा प्रदान गर्ने संस्थाले गर्नुपर्नेछ । अन्य व्यवस्था बम्फौतामा तोकिए बमोजिम हुनेछ । सो केन्द्र सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको खर्च मन्त्रालयले उपलब्ध गराउनेछ ।

९. परामर्शदाताले प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने :

परामर्शदाताले मंगला सहाना दीर्घकालीन पुनर्स्थापन केन्द्र सञ्चालन सम्बन्धी प्रगति विवरण तोके बमोजिमको ढांचामा मसिक/त्रैमासिक रूपमा गर्नुपर्नेछ र आ.व. को अन्त्यमा वार्षिक प्रतिवेदन मन्त्रालयलाई बुझाउनु पर्नेछ ।

१०. परामर्शदाताको छनौट :

परामर्शदाताको प्रस्तावको छनौट गर्दा गुणस्तर र लागत विधिको आधारमा कामको अनुभव, आर्थिक क्षमता, तथा दश्व जनशक्तिको योग्यतालाई आधार मानी आर्थिक र प्राविधिक प्रस्तावको आधारमा छनौट गरिनेछ । परामर्शदाताले आर्थिक र प्राविधिक प्रस्तावको पेश गर्दा तोकिएको ढांचामा पेश गर्नुपर्नेछ । आर्थिक र प्राविधिक प्रस्तावको ढांचा बन्नुमूर्चिमा समावेश गरिएकोछ ।

११. प्रस्तावको छनौट विधि:

प्रस्तावको छनौट गर्दा गुणस्तर र लागत विधि अपनाई गरिनेछ । आर्थिक र प्राविधिक प्रस्तावको कुल अंक भार एकमय हुनेछ, जसमा,

(क) प्राविधिक मूल्यांकन भार : ८० %

(ख) आर्थिक मूल्यांकन भार : २० %